

ENBATIARREN ARTIKULUAK *HERRIA* ASTEKARIAN 1962-1968

Xipri Arbelbide

Gerla aintzin jadanik abertzale izana zen Piarres Lafitte: *AINTZINA* hila-betekaria sortu zuen, *ESKUALDUNA* et beste kasetetan baino askatasun gehi-
go izanen zuelako, nahi zuena idazteko, bereziki abertzalegoari zoakionaz.
Ikusi nahi izan dugu nola agertu duen bere abertzaletasuna, berea zeukan *HE-
RRIA* astekarian, *AINTZINA*ren giroaz beste batetan, *ENBATA* sortu eta lehen
urteetan. 1962tik 1968rat egin dugu gure ikerketa.

Lafittek berak 105 artikulua idatzi ditu 7 urte horietan. Gehienak liburu
berriak aipatzeko bai eta literatura edo eliza gaiak. Behin baizik ez du politi-
ka hunki, ez bada besten artikuluetaz egin ohar labur zenbeit.

1965an, Bozken ondotik prefeta aldatu zuten, bai eta Kontseilu Nagusiko
lehendakaria. Bi hauen kritika egin zuen *Aldairak Pauen* artikuluan. Eta arti-
kuluaren itzulpena Oberñara igorria zuten prefetari helarazi norbeitek! Uste izan
behar da *HERRIAK* bere pizua bazuela, zeren eta delako prefetak errepostua
egin zion! Hiru artikulua izenpetu zituen Lafittek berak karia hortara.

Bestek idatzi artikulua ikertu ditugu. Enbataren ikusmoldeak zabaltzen
edo krikatzen dituzten 37 artikulua aurkitu ditugu 1962an, 59 1963an, 113
1965an, 110 1966an, 112 1967an, 112 1968an, 144 1968an. 700 bat artikulua
orotara, gehienak frango luzeak. Ez ditugu kondutan hartu Etienne Salaberry-k
aste oroz idazten zituen bi artikulua. Ez eta, lehenagotik Mariano Izetak Baz-
tandik igorri berriak.

1968an gelditu gira, urte hortan gelditu baitzen Enbata zenbeit hilabetez.
7 urte horietan ikusten da, *HERRIAZ* baliatu zirela Enbatatarrak, beren ideien
zabaltzeko... euskara zekiten ber. Jakinez *ENBATA* hilabetean behin agertzen
zela, erran daiteke, kasik kaseta horrek bezenbat hedatu dituela *HERRIAK*
abertzaleen ikusmoldeak, diferentzia haundi batekin: abertzale munduko mili-
tanteak hunkitzen zituelarik *ENBATAK*, *HERRIA*ren irakurleekin abertzaleen
mundua baino eremu zabalagoa hedatzen zen, lauzbost aldiz gehiago ale bo-
tatzen baitzuen *HERRIAK*.

*HERRIA*ren beste abantaila, kontrako ikusmoldeak ere ikusten direla, alde
eta kontrakoaren arteko eztabada andana bat agertu baitu. *HERRIA*tik kanpo ez

dakit beste nihon irakur daitezkeen kontrakoen ikusmoldeak. Hori guretzat gaur. Bainan Enbatakoentzat ere abantaila zen, pilota norat bota ikusten baitzuten.

Enbata haizea ez da hala sendi *HERRIA* astekarian 1962ko uztailleko 5a arte, Lafittek xixtaño bat idatzi zuen arte, "Beleak Xoxoari beltza" titulu pean:

Enbata hilabetekari erneak bere zazpi egin ahalak egiten ditu Eskualdunen bihotzetan sortherriaren karra sustatu beharrez. Aitortuko dugu asko pondutan haren xedeak gure gureak direla biziki aspaldi danik.

Bainan gauza batek xifritzen gaitu: "Enbata" noiz nahi pleñi da bertzeak ez direla eskuaraz mintzatzen beren solas eta lerro guzietan.

Pollitena da frantsesez egiten baitituzte beren erasiak. Ez dea hala Elizalde? Ez dea hala Jean Irigaray?

Zer zaitzue, ala eskuara ez aski, filosofia hortara heltzeko?

Othoi adixkideak, emaguzue ezten ukaldi gutiago eta eskuara gehixago (1).

Kurioski, 7 urtez izan diren eztabadetan, nehork ez die gehiago gauza hori leporatuko Enbatatiarrei, beren kasetak beti segitzen zuelarik, euskarari toki sinboliko bat baizik ez ematen. 40 urteren buruan hein berean dagoea aitortu behar da eta Euskaltzainek ere frantsesez idatzi behar dutela kasetara horretan.

Lafitten inbido horri idoki egin zioten. Ez, *ENBATAn* euskaraz idatziz, hango intelektualak ez baitziren aski zohi ulertzeko mintzaira bat salbatzen dela mintzaira hori erabiliz eta ez mintzaira hori erdaraz aipatuz, bainan *HERRIAN* idatziz. Erran daiteke, *HERRIA*ren orrialdeak nasaiki ideki zizkiela Lafittek.

Lafitten artikulutxo hortatik hamabost egunen buruan, bi artikuluz izan zituen *HERRIA*ak. Bat, bi zenbakitan agertuko zena, Jean Louis Davantek igorria: "Eskual Herriaren geroaz gazte batzuen xedeak" (2). Bestea Manex Eyheramendyk izenpetua, 5 zatitan agertuko zena: "Eskual Herriaren eritasuna" (3). Bost zati: ikus dezakezuen bezala ez zen laburra. Biek *ENBATAn* ideia berriak zituzten: Euskal Herriaren batasuna eta euskara. Bainan euskaraz aldi honetan. Eyheramendik bururatzen zuen lehenbailehen lanari lotzerat gomitatuz: "Politikak egin gaitu Frantses alde batetik, Español bestetik. Politikak behar gaitu Euskaldun egin, edo hobeki, berregin. Bainan ez dugu deus igurikatu behar gobernamentutik. Nahi balinbadugu Eskual Herria salbatu, bere jendaiarekin, eta mintzairarekin, behar dugu guhaurekin egin." (4) Hitz gutiz denak erranak dira: hizkuntza eta lurraldetasuna.

(1) Beleak xoxoari beltza. P.L. 1962.VII.19

(2) Eskual Herriaren geroaz gazte batzuen xedeak. JLD, 1962.VII.19, 26

(3) Eskual Herriaren eritasuna. Manex Eyheramendy. 1962.VII.19, Eskualdun bat Eskualduner. Manex Eyheramendy. 1962.VIII.2, 9, 16, 30, IX.13

(4) Eskualdun bat Eskualduner. ME, 1962.VIII.2, 9, 16, 30, IX.13

Nor ziren idazleak? Ez da erraz jakitea, gehienek izengoiti batekin izenpetzen baitzuten: radiolari, Lekukoa, Han zen bat, Ikusle, Laguna, Adixkide, Xittoa, Bidekari, Karkana, Biotzkide, Maite Egia, eta honi erantzuna “Ez maite gezurra”, zenbeit baizik ez aipatzeko. Eta zenbat “Abertzale”?

Hainbestetaraino non, Xan Irigarayek artikulu bat idatzi baitzuen: “Nor dira BX, MI, eta bertze”.

Bainan bada izen ezagun frango ere. Jakes Abeberri, Jacques Ainciart, Martxalin eta Xalbat Arbelbide, Piarres Arradoy edo Narbaitz, Paul Baraciart, Gratien Bidart, Maurice Borthayrou edo Karkana, Ramuntxo Camblong, Jean Pierre Curutchet, Jean Louis Davant, André Diharce, Manex Eyheramendi, J. Erramouspe, Eñaut Etxamendi, Jean Pierre Etxeverri apezka, Luzien Etxezaharreta, Pantxo Etxezaharreta, Joanes Goyhnetche, Arño Hegiaphal, Roger Idiart, Raymond Idieder, Alexis Inchauspe, Michel Inchauspe, Jean Irigaray, Arnaud Iroume, Michel Itzaina, J.P. Lafaurie, Daniel Landart, Gexan Lantziri, JB Larremendy, FB Larzabal, Piarres Larzabal, Mixel Lekuona, Jean Louis Maitia, JP Mendiboure, Beñat Mendisco, Patxi Noblia, René Ospital, B. Oxandabarratz, Manex Pagola, Pitrau, Louis Saint Esteben, Piarres Xarriton. Orotara 50 hurbil, hiruetarik bi abertzaleak; hiruetarik bat, ez zirenak Enbataren aldekoak, beraz.

Horien artean izan eztabada zenbeit nahi genituzke aipatu orai.

Hego aldeko berriak

700 artikulu horiek sailkatzen baditugu oartzten gara *HERRIAK* berak agerrarazten zuen Hegoaldeko berrien saila dela nagusi, “Mugaz bestaldeko berri” titulupean lehenik. *Hego-alde* deitu zen, Hiriart Urruty apezka *HERRIAN* sartu zenetik: orotara 150 bat aldiz agertu da sail hori.

1965 urtarrileko 21ean agertu zen lehen aldikotz. Hastapen batean, noizean behinka baizik ez da ikusten. Gero, kasik aste guziez. *ENBATA* sortu eta lau urte eta erdiren buruan senditu du Lafittek gai horrek bere irakurle zati bat bederen interesa zezakeela.

Ez dut dudatzen Enbata mugimenduaren sortzearen ondorio bat izan dela. Gogoratzen naiz, gazte nintzelarik, *EUSKO DEIA* hilabetekaritik hartu berri labur batzu, gehienak ekonomikoak, igorri nizkiola Herriari behin baino gehiagotan. Bihirik ez zen agertu.

Hiriart-Urruty sartu zenetik, saila hor da aste oroz bospasei berri laburrekin. Gai guziak hunkiak dira: euskara, euskal bestak, ekonomia, Arrasateko kooperatibak, sindikatak, Napartar nexkatxak sasoi egiten Iparraldean, lantegi berriak Gipuzkoan frantses diruarekin, ixtudianteak... Baina antifranquismoak eta errepresioak daukate tokirik handiena, eta urrundik. Soberaxko

Hegoaldeko baten ustez: *Iduri luke egoaldeko Eskualherri huntan, eskualdun-go guzia, polizekiko borroka zozo hortan dela, aizkora apustua edo arri altxatze dema bat baliz bezela* (5). Gaude ez ote zuen Larzabalek segurtatzen sail hori...

Eliza barneko kataska minberak ere aipu dira: Jesuiten buruzagiak urrundu apez bat. Bilboko apezpikuak Francoren alde eskatu otoi-tza. Gipuzkoako seminario handitik, apezpikuak, lehenik 5 irakasleren eta gero apezgai guzien kanporatzea. Bizkaiko 47 apezek apezpikutegia okupatzea, gero 63k seminarioa. Gurpide beren apezpikuaren ixiltasuna salatzeke, ehun apezpez goitik Nuntzioari apezpiku hori alda zezan eskatzea...

Gai horiek azpimarratzen ditut zeren eta *HERRIAK* deus ez zuen erran, hemen, Baionako seminariotik lau apezgaien kanporatzeaz, horietarik bi sudiakre zirelarik. Ez eta, kanporatze horrek ekarri zituen Bernard Housset eta Andre Hiriart Urruty irakasleen demisioetaz. (Housset orain, Montaubaneko apezpiku da Hiriart-Urruty Parisera joan zen eta han hil duela zenbeit urte).

Christiane Etxaluzen gelditzeaz eta Piarres Xarritonon kolegiotik joaiteaz gauza guti: Hazparneko berriketariak aipatu zituen behi lasterrak, abere primak, garañoak, San Markeko errogazionea..., baina ez abere portu ondoko kolegioan egun beretan gertatu zena.

Mugaz bestaldeko berrietan aipu da Montserrateko abadearen kasatzea, baina ez, hemen, Hazparneko kolegioko zuzendariaren joaitea.

Gauza guti erraten duen artikulu labur bat aurkitu dugu Etxaluzen gelditzeaz. Xarritonon joaiteaz, "adixkide bat" izenpetu lerro bitxi batzu: *Holako helgaitzek gizona higaturik ere ez da mirakuilu, bertze kontrakoak bertzalde, denak batean: ama eta aita urte berean galdu, hoinbertze eskolier eta eskolemaileekin betiko buruhausteak. Ez da ez harritzeko, Charriton jauna, jende guzia ohartu bada ere zure itxurek etzutela argitzen zuen familiako azken okasionean* (6).

HERRIA baizik irakurtu ez zuenak usteko zuen Xarriton pausatzeraz joan zela Hazparneko kolegiotik!

Zergatik ez zen Iparraldeko eliza Hegoaldekoa bezela aipatua? Ez luke iduri Lafittek zentzura egin duenik zeren eta 1968 ondarrean, Piarres Xarritonon lau artikulu luze agertu zituen "Eliza eta Euskal Herria" (7) titulupean, ahoan bilorik gabe mintzo baitzen Piarres, erbestetik itzuli eta, beti egiten ohi duen bezela. Nago, *HERRIAK* ez ote zituen igorri artikuluak agertzen. Nehork ez zuelarik deus igortzen gertakari batetaz, gertakari hori ez zen aipatua. Nehork ez zukeen artikulurik igorri gorago aipatu gai horietaz.

(5) Mugaz bestaldean ez ote da beste berririk. Bidasotar batek. 1962.XII.26

(6) Charriton apezaren joaitea. Adiskidea. 1965.IV.15

(7) Eliza eta Euskal Herria, PC 1968..XI.7, 14, 28, XII.2

Hego Aldeko berri horietara itzultzeko, lau urtez, 150 bat aldiz agertu da sail hori. Xortaka xortaka, jendea ohartu da Hegoaldean bazela Euskal Herri bat, ordu arte gehienek ez zekitena. Eta hori bera zerbeit zen, ikusiz zertan ginen garai haietan.

Euskarazko irratia

Ondotik artikulu gehien eman duen gaia da: euskarazko emankizunak irratian. Berrogoi eta hamar bat artikulu kondatu ditugu. Ainitz da urtean hila bete eta erdi baizik ez zutela irauten oroitzen bagara. Urtean barna ez zen irratirik hemen, Euskal Herrian bizi ziren 250.000 jendeentzat, baina udan, aste bat edo birentzat etortzen ziren zenbeit dotzena mila Paristarrentzat sortzen zuten "radio Côte Basque".

Donibane Lohizunen irrati saltzen ari zen Pantxo Etxezaharretak, mundu hori ezagutzen zuen, Larrun gainean antenak finkatzen lagundu baitzituen. *Jaun hunek (Etxezaharretak) zituen muntatu duela 6 urte, udan, eskuaraz zabalitzen diren emankizunak.*

Paristarrek erran zioten arazoak bazituztela oren guziak betetzeko eta harek zien proposatu zerbeit egitea euskaraz. Kitorik bistan dena. Horrela ziren 5 minuta izan goiz guziez euskaraz, oren bat ostegunetan, oren erdi bat igande goizetan, gehi igandeko meza. Emankizun horiek ez dizkiogu zor Pariseren esku zabalari. Bainan zilo bat tapatzeko bazela ohartu ziren abertzale bazturi eta haiek egin lanari.

Urte oroz aipu da emankizun hori *HERRIAN*, edo eginen dela jakin arazteko, edo batere eginen ez delako beldurra aipatzeko.

Igandeko meza euskaraz

Artikulu gehienak, igandeko mezaz izan ziren kalapitak. Etxezaharretak garbiki idatzi zuen:

Orai beretik jakin arazten dugu ez dutela Radioko buruzagiek eman den mendreneko ordrerik "gure" radio-ko mezetan predikuak erdaraz egiteko.

Predikua frantsesez izan zen batez, arduradun batek ohartarazi zuen goiz hartan 8 meza bazirela frantsesez irratian.

Lehenago jadanik beste batek idatzia zuen:

Saminki otoizten ditugu radioan parte hartuko duten guziak

1 - Ez dezaten radioan hitzik jali, eskuaraz baizik, eskuarari emanak diren tenoretan.

2 - Ez dezaten nehoi baimenik eman erdaraz mintzatzeko, igandetako elizkizunak radioaz zabalduak direlarik bere elizatik. Ez da radioan erdarazko meza eskasik, erdara nahi dutenentzat.

Agian ez du eskuarak Judasik aurkituko Jesusen apairua errezebitzean (8).

Baina, boteretro bat eskutan daukaten pundutik, Aita Sainduaren boteretik zatitxo bat daukatela senditzen duten apezak badira, eta Aita Sainduaren agintzatik zatitxo hori duten ber, haren infallibilitate famatu haren zati berdinez beteak direlako kontzientzia daukate. Euskarazko mezak izateko erri ttintila mugitu ez zuten horiek ziren frantsesez ari, jaun eta jabe izan balira bezala, Euskaldun batzuk, euskaraz izanen zelako ardietsia zuten meza horretan. Eta horrek ekarri du irratiaz idatzi artikuluen hedadura.

Egia errateko batere ez nau harritzen horrek. Euskal Irratiak sortu genietularik, osoki euskaraz egin genituen. Beti izan ditugu arazoak mezarekin. Beren etxean izan balira bezala sartzen zitzaizkigun apez batzu eta nahi zutena egiten. Erranen dautzuet nola dugun azkenean ardietsi meza horiek osoki euskaraz izan zitezten. *GURE IRRATI*ako Biltzar Nagusi batek ordezkariak igorri zituen apezpikutegira, meza osoki euskaraz izan zedin eskatzeko. Debaldetan. Azkenean, laneko nintzen bi igandez, apeza frantsesez hasi zelarik predikuan, moztu nuen erranez zergatik, eta musika pasatu predikua bururatu arte. Bi aldiz egin nuen hori eta geroztik ez dut uste frantsesik izan den. Bada kukuaren politika egiten ohitua den apez kasta bat: mundu osoa ez ote da Jaun Goikoarena... ohandzeak barne. Jaun Goikoaren gizon izateak ez ote die arroltzeak edozein ohandzetan erruteko eskubide osoa ematen?

Entzuleetan ere izan dira frantsesaren aldekoak. Eta Donamartiriko JBL batek esplikatzen zuen, predikua frantsesez egin behar zela, udatiarrak mezan zirelaketoz.

Predikua erdaraz? Guziek dakiguna, sasoin huntan hoinbertze sasoinlari, menturaz Eskualdun bezenbat joaiten dela meza horietarat; (...) Ez balitz erdara phuxka hori emaiten ahalko jende aldea ethor ote leite meza horietarat? Ez dut uste. (...) Ez ote dugu kondu eman behar erresumako 200entzat batto girela?

Azken hitz: utz ditzagun tipikeria horiek, har dezagun konfidantza buruzagietan, izan dituen aphez edo bertze, bat egin dezagun. Orduan bai, orduan bakarrik dukegu esperantza, Eskual Radioa adituko dugula (9).

(8) Euskaraz radiotik. 1965.VII.1

(9) Euskal radioaz. JBL. 1967.VII.31

JBLEk ez zekiena, euskal emankizunak baldin baginituen ez zela buruzagiei esker.

Baigorri Pilotarien Biltzarraren kariatara, predikua frantsesez izan baitzen euskarazko mezan, Larzabalek idatzi zuen “kostatarra” izenpean; Lafittek eman zion errepostua, Pilotarien biltzarrako predikua beti frantsesez egin zela (10). Hain ginen alienatuak non, ez baitzizaion gogora jin, irratiko meza euskaraz zenaz gain, Pilotarien Biltzarrari zela menturaz lege horri plegatzea eta ez kontrarioa.

EGIA-ko ixtudienteen ikerketak

Bigarren kalapita izan zen EGIA elkarteko ixtudientek urte oroz egiten zuten ikerketaz. Urte hartan, 1965ean, Hazpamen ziren. Irratitik eman zuten beren lanen berri. Ixtudiante batek galdetu zuen. “Hazpamen familia bat hazi behar duen gizon batek, Kongoko langile batek baino gutiago irabaztea, xuxen dea?” (11) Kongoko langile bat! Mukuzu horien kopeta!

Idieder erretorak eta Andrein auzapezak bixi bixia telefonatu zuten irratirat... nahiz ez zuten emankizuna entzuna. 9 lantegitako nagusiek 4,5 milioi zentima damu domaia eskatu. Auzitara jaukitu zuten irratiazen zuzendaria. Eta euskarazko emankizunak geldo arazi Parisek!

Beren abokatak nagusiei konpreniarazirik ez zutela irabazteko xantza izpirik, plenta kendu zuten azkenean eta emankizunak berriz hasi ziren.

8 artikuluo idatzi dituzte gertakari horretaz alde bat edo bestekoek.

Christiane Etxaluz

Andere honen gelditzea guti aipatua izan bazen, gero, presondegitik eta libratzera, manifestaldi, bisita eta auzitan gandi pasatuz, artikuluo andana ederra izan da. Daniel Landart eta Jean Pierre Curutcheten arteko eztabada iduritu zaiku aberatsena, Curutchetek goraki erraiten baitu jende ainitzek ixilik pentsatzen zutena eta hori baita *HERRIA*ren interesetarik bat, kontrakoen ikusmoldea agertzea.

Daniel Landart, “Euskaldun Gazteria”, elizako gazte mugimenduaren ize-nean, *HERRIA* kasetako “Gazten oihartzuna” sailaren arduraduna zen. Sail horretan artikuluo luze bat idatzi zuen, Euskaldun girixtinoek axola guti zutela preso zen Etxaluzez. “*Aski zian geldirik egoitea*” erran eta Pilatusek bezela

(10) Baigorriko predikuaz. Kostatarra. 1962.VIII.16

(11) Hazparneko nausi batzuek, eskual radioa auzitan emaiten dute. Argitzaila 1965.VII.29

eskuak garbi (12)". Danielek ebanjelioko lerro hau oroitarazten zuen: "Preso nintzen eta ez zirezte ene ikustera jin".

Curutchetek erantzun zion Christiane ez zela preso, bainan komentu batetan (Jendek entzuna zuten serorekin zela eta mezan ibiltzen zela. Ez zitzaien gogoan pasatu ere serorak eta mezak izan zitezkeenik presondegian). Pekatuko zuela bestek egin hutsa eta beste horiek han utziko zutela. Enbatatiarrek, mugituz, ixilean zerbeitetara heltzeko xantza zutenak trabatzen zituztela.

Aipatzen zuen Hendaian izan manifestaldi bat, jendek interpretatu zuten bezela: "*Erran behar dautzut manera hitsak erabili dituztela Enbatarrek. Nehor ez da ikusten polizari lurrean etzaten; gizonak bat da; baina emaztekiak? Zubi baten gainen gizonekin nahas etzanik emaztekiak, hori duzue balentria? Gerlaz kanpo nor eta nun ikusten da holakorik?* (13) (Ohartu "gerla" hitz horri. Gero ere agertuko da.)

Haran jauna ari oihuka "tira potreta"! Hori balinbadu Eskual Herrirat bisitaz heldu direner eskaintzeko "carte postal"! Ohidurak atxiki nahi dituzuela? Ez nuen uste mota hori ere bazela!

Ez estona, Eskual Herriari kalte egiten duzuela erraiten badute. (...) Oraino ez dugu ikusi behin ere Enbatarrik xutik ezartzen, edo pertsulari egun bat, edo kantari egun bat edo eskual dantzen erakusteko toki bat. Afixetan dirua igor orde, ene ustez, hobe litake; obrak, afixak baino gehiago ematen du ene gustuko".

Hots! Enbatatiarrak, bazter nahasle batzu ziren, arrabots ainitz baizen gauza baikor guti egiten zutenak. Aldiz, Euskal Herriari kalte egiteaz akusatuak ziren.

Curutchetek hunki pundu konkretuei, errepostu luzeago batetan oraino Danielek oroitarazi zion, Jakes Abeberri Oldarra dantzari taldearen buruzagia zela. Haranek zuela sortu 'Le Club du Disque Basque', Mixel Burukoa zela "Ohidurak", "Ibaia" eta "Euskal Idazkaritzaren" lehendakaria. Hiruak ENBATAREN sortzailetarik (14).

Pundu bertsuak hunki behar zituen Jean Louis Davantek ere beste artikulatu batetan (15).

Oroitarazten ahalko zitzaioketen ere Curutcheti, alde guzietarik ateratzen ziren erran merranak entzutearen bortxaz, ahantzi zitzaiola Telesforo de Monzon, ENBATAREN beste sortzailetarik batekin ikasia zuela berak antzerki jotkatzen, Heletara jiten baitzen urte oroz, aste oroz, Heletarrak antzerkia ema-

(12) Gazte bat preso. D. Landart. 1965.IX.23

(13) Gazte bat preso. D. Landarti errepostu? JP Curutchet. 1965.X.14

(14) Neskato bat preso. D. Landart. 1965.X.28

(15) Ez mintza jakin gabe. JLD. 1965.X.28

ten formatzeko. Eta hain zuzen HERRIAren zenbaki berean bertsoen bidez ematen zizkion Monzoni bere doluminak, ama galdu zuelakotz (16).

Curutcheten artikuluetan agertzen ziren, airean zabiltzan erran merranak ENBATAren kontra eta HERRIAri esker dira plazara atera argi eta garbi.

Gerla

Curutchetek atera ditu "herra" eta "gerla" hitzak. Bai herra bazen ENBATAren kontra eta gerla solasak ere. Beste bi Heletarren artean izan eztabandan agertzen da hori ondoko urtean.

HERRIAK aipatu zituen beren garaian, Hazparne eta Donapaleun ENBATAk egin zituen bi biltzar publiko, ostatuak bete baitzituzten eta oso ongi iragan baitziren. Hirugarren bat programatu zuten, Heletan. Xalbat ene anaiak, herriko etxeko gela eskatu zion auzpezari eta honek eza eman, nahiz komunixteri idekitzen zien, boz kanpainetan eskatzen zioten aldi oroz, komunistak ez zituelarik begiko zikina baino gehiago jasaiten ahal. ENBATA oraino gutiago beraz.

Bilkura ostatu batetan egin behar zen meztatik landa, baina ekaitza gatik ez zen egin. Ondoko astean, "Baketiarrak" izenpetzen zuen batek idazten zuen HERRIAren: "*Xantza izan duzue, ezen denbora ederra izan balitz izaten ahalko zen haize zirimolaren orde, beste ziliporta zonbait, ez baitzen pollitago izanen.*" (17) Bezperan arroltzeak botaiak izanak ziren murru baten kontra, jela bat ateraia. Artikulu horren ondoan beste bat idazteko beharra senditu zuen Lafittek: "*Bakebide ala gerlabide* (18)?"

Ondoko astean Xalbatak galdea egin zion: "*Baketiarrak sinatzen duzu. Nor da mehatxuka ari izan (fuxinekin jin beharrak, arroltzeak prest) zure kidekoak ala gu* (19)?"

Delako baketiarrak azken artikulua bat bururatzen zuen erranez: "*Ala gerlak kasatu gizon batzuekin hasia duzelakotz mogimendu hori, uste duzue gerlarekin bitoria irabaztia?*" (20) Horra berriz gerla hitza.

1936ko gerlatik landa, hegoaldetik hona ihesi etorriak zituen gogoan. Han bezala hemen ere gerla piztuko zutelako beldurra sortu zuten ENBATAren kontra.

(16) De Monzon jaunari bertsuak. JPC. 1968.X.28

(17) Heletako Enbataren biltzarriaz bi solas. Baketiarrak. 1966.II.24

(18) Bakebide ala gerlabide. P.L. 1966.III.5

(19) Baketiarrari errepostu. S. Arbelbide. 1966.III.5

(20) Baketiarrak errepostu. J. Ainciart. 1966.III.17

JB Larramendy Donamartiriko berriketariak ere horrelako zerbeit senditzen zuten, abertzaleetaz zioenean: *Badute beren artean lanik aski, gerla go-rria ari daukute muntatzen zioen azken astekariak* (21).

Alabaina, zenbeit aste lehenago “abertzale” izenpetzen zutenetarik batek erraten zion Louis St Estebeni: *Eskual Herriaren alde odol ixurtzea daukazu ez bearrezkoa edo egin ez nezakena (...) Ez ote dute beren odola ixuri eta orai-no ixurtzen anitz Eskualdunek beren aberriarentzat? Ez ote duzu katiximan ika-si, ala bearrean odola ere bear dela ixuri aberriarentzat* (22)?

Baionako katiximan hona zer ikasia dugun ttipian:

Baduzu eginbiderik herriaren alderat?

Bai, behar ditut errespetatu herriko buruzagiak, lege zuzeneri obeditu eta artoski bete Herriaren alderako eginbideak.

Herriaren alderako_eginbide handienak dira: zerga pagatzea, herriaren zaintzea beharrez odolaren gostuz, bozaren ematea kontzientziaz (23).

Hori katiximan sartu zutenek ez zuten gogoan pasatu ere, haiek Frantzia gogoan idatzia, egun batez Euskal Herriari lotuko ziotela beste batzuk.

Ez uste izan gerlaren beldur hori, laborari zozo zenbeiten ustekeria zenik. Gouyon apezpikuak bildu zituen, Akizen ziren apezgai Euskaldunak eta erran zien: *“Badakit politika sailean gizon batzu Euskal Herria jazarri nahiz ari direla... So egizue, Algeriako nahasmenduetarik ateratzen ari gira doi doia eta ez dugu Euskal Herrian, beste hoinbertzeren beharrik* (24).”

1968an, Matalas antzerkia eman zutelarik Baionan ikaragarriko arrakas-tarekin, JP Etxeverri apezak, agertu zuen hiru zatitan, *HERRIA*ko bi orrialde oso betetzen zituen artikulu luze bat (25). (Orduko bi orrialdeek oraiko lau egin-nen zuten!). Eztabada hauxe zen: *“Haizu da apez batentzat gerla bidea har-tzea?”* Matalas gogoan, ezezko errepostua eman zuen. Artikulu labur batetan oroit arazi nion, apezek, bestek bezela egina zituztela 14-18ko gerla, 39-45koa bai eta, zuzen kontrakoa zen Algeriakoa (26). Eztabada hortan gelditu zen.

St Esteben eta “abertzalearen” arteko eztabada hartan Davantek idatzi zuen: *“Enbatak beti erran izan du, basakeria guziak bazter utzirik, gure sai-la eraman behar dugula eta beti bere erranen arabera gobernatu da: aber-tzale guziek hortan etsenplu har dezagula, pentsatuz Gandhi zenak India li-bratu zuela Ingles bat hil gabe* (27).

(21) Biba Louis St Esteben. JBL. 1964. XII.10

(22) Eskual Herriaren geroa. Abertzale. 1964.X.8

(23) Baionako katixima. Tours, Mame. 1950. 252 or.

(24) Mixel Oronoz: Jalons pour une hisoire de l'Eglise Catholique en Pays Basque Nord de 1965 à 1967. 16.or.

(25) Matalaz antzerkiak zenbeit gogoeta. JPE. 1968.V.2, 9, 23

(26) Matalaz eta gerla. X.A. 1968.VI.27

(27) Gandhi ere abertzalea zen. JLD 1964.XI.19

Baina bakezko lerro guzien gatik, gerla ideia hori lotua gelditu zitzaion abertzalegoari. Baketzale izateko, *ENBATA*ren kontrakoa izan behar zen. *ENBATA*ren kontra izatea aski zen! Eta iheslariei hatxeman pixtoleta, dinamita eta gaineratikoek ikusmolde hori lagundu zuten erroak egiten. Eta barna. Hortan gara oraino gaur egun funtsean.

Algeriak 1962an ardietsia zuen independentzia, sei urte gerlaren ondotik. 20.000 Euskaldun gaztez goiti ibilia zen gerla horretan. Independentzia eta gerla elgarretarik hurbil ziren jenden gogoetan. Eta *ENBATA*k independentzia aipatzen.

Departamendua

*ENBATA*k zuen berriz atera, departamendu berri baten aspaldiko ideia zaharra. Jean Louis Davantek aipatu zuen *HERRIA*n, Atarratzen egin bilkura batetik landa. Jean Irigarayek egin zion errepostua “*Ez sinets hala ez denik*” artikulua bidez. Hona zer zioen besteak beste: “*Nahi baduzue denbora galdu bururik ez buztanik ez duen politika batean, horra xede paregabe bat, gure izariko departamendu baten galdegitea* (28). Arrazoinamendu bera entzuten da oraino.

Ondoko astean Davantek “*Imido Jean Irigarayi*” (29). Hamabostean Irigarayek “*Departamendu kokkor baten beharrik ez dugu*” erranez: “*Ofreitzen balaukute emaitza, galdegin bezen segur, erran nezake: har dezagun, edo ez, ez du inportantzia handirik. Bainan jendearen asaldatzea ainitz urtez gauza inutil baten ukaiteko, diot kalte baino kalteago litekela, indar higtzaile eta esperantza faltsu emaile* (30).

Lehen artikuluan Irigarayek idatzia zuen ere: *Mugak kalte badira, ez dezakegu asma muga berri batzuen ezartzea Eskual Herriaren inguruan.*” Baraciar batek erantzun zion: “*Uste dut muga guziak ez direla gisa berekoak. Kartieren arteko mugak ez bide dute herrien artekoak duten munta bera, ez eta naski departamenduen artekoak, erresumen artekoena* (31).

“*Guk ere errepostu*” artikuluan, André Diharce batek zioen: “*Politika horrek bururik ez buztanik ez badu, gorputz bat badu. Nola arrain bati buru eta buztanak kendu eta zerbeit gelditzen zakon, bertzela ez luke kario balio* (32)”.

Jean Louis Davantek ere *HERRIA*ko bi aletan agertu errepostu luze bat igorri zuen: *Jean Irigaray, auzapezen eta kontseilari jeneralen arteko batasun-*

(28) Ez sinets hala ez denik. J.I. 1964.II.27

(29) Imido Jean Irigarayi. JLD 1964.III.5

(30) Departamendu kokkor baten beharrik ez dugu. J.I. 1964.III.12

(31) Xehetasun galdez. Baraciar. 1964.III.12

(32) Guk ere errepostu A.D. 1964.III.19

naren alde zira. Bainan guk departamendu bat eskatu ezpaginu etzuten hola-
korik aipatuko bozetan gure Herri gizonek. Delako departamenduari buruz,
huna lehen urrats bat egina (33).

Jean Irigarayek segitu zuen “Enbataren finak” (34) artikuluan: *Galdegi-
nez departamendu bat guretzat bakarrik eta hedatuz, eskandala balitz bezela,
kontseilu jeneralean 15 Eskualdun direla bakarrik eta 26 Biarnes, erakuste-
rat eman dute Enbatarrek ez dela hori justizia, ez dezakegula ukan zor dugu-
na, ebatsiak girela.*

Davant kexatu zen “Ttipikeriarik aski” (35) artikuluan: *Zure azken arti-
kulua dena ttipikeria, malezia eta jukutria da, besterik ez dakar. Ene hitzetan
nahi dituzunak atxikitzen dituzu inportanteenak bazter utzirik...*

Auzia, ondoko zenbakian gelditu zen Davant eta Irigarayen bedera arti-
kulu laburrekin, Lafittek eman gain titulu honen pean “*Bi adiskidek elgarri
esku*” (36).

“*Auzi hortarik zerbeit onik aterako dela uste dut. Eiki, zuk eta nik gora-
ki erran ditugu ainitzek ixilka pentsatzen dituztenak.*” Davanten bi lerro hauek
erraiten dute biziki untsa hilabetez hilabete, batzuk ala bestek *HERRIAN* ager-
tu artikuluen balioa. Ostatu xokoetan ahapetik ateratzen zirenak, plazaratzen
ziren *HERRIAN*.

Beste eztabada zenbeit

Goi mailako politika gaiak utzirik bazekiten ere tokian tokikoari so egi-
ten. “*Zertako heda gezurra*” (37) titulupean, Hazparneko berriketariak idatzi
zuen: *Iduri du presuna batzu pagatuak direla hedatzeko, Hazparne gero ta
gaizkiago johan dela arras plantan johan delarik. (...) Lana badugu, zapata
lantegietan frango nasai bulta huntan eta laborantza hein ederrean dela idu-
ri. Bazter guzietan etxe berri egiten ari, zer dugu bada hain gaizki doanik?
(...) Ez, ez gira hain gaizki, apantziarik ere. ENBATAko kritikatzaleak zituen
partida, gauzak gaizki zoatzila baitzioten.*

Noizean behinka *HERRIAN* “Karkana” izenpetzen zuen batek eman zion
errepostua (Geroztik jakina dugu “Karkana” hori, Maurice Bortheyrou, CFDT-
ko buruetarik bat zela.). “*Zertako heda gezurrak*” (38) titulua beretuz, segitu
zuen: “*Lana badugula bulta huntan, errazu, zer da bulta hura? Joan den ur-*

(33) Europatiar, bainan lehenik Eskual Herritar. JLD. III.26, IV.2

(34) Enbataren finka. J.I. 1964.IV.16

(35) Ttipikeriarik aski. JLD 1964.IV.30

(36) Bi adiskidek elgarri esku. JLD 1964.VII.8

(37) Zertako heda gezurra. 1965.VII.8

(38) Zertaako heda gezurrak. Karkana. 1965.VII.15

tarrilean aita familiako batzuk 26.000 libera zahar hunkitu dituzte hilabetearendako. Hori ez da hain aspaldi. Bertzalde orai bezenbat gazte noiz joan da Hazparnetik? Lana balitz herrian zendako zenbaitek egiten dituzte 50 kilometra egunean lanean artzeko? (...) Laboraria ezin hobeki? Zer laguntzak... Ahalge niz erraiteko zonbat etxe diren oraino urik gabe. Etxe berriak ba, eta ere etxe berriak izanen dira ba, kanpotiarrek eginak, Euskaldunek hustu lurretan.

Balio du delako Karkana horren ganik entzutea jende zer erraiten zuten ENBATAz, 1965ko apirilean bozkak izan zirelarik Kontseilu nagusirako. “*Bainan pollitena da, (erran badezaket) nola etxez etxe, jaun andere batzuek esplikatu duten ENBATAren politika. Irakurleak kasu! Lot untsa erori gabe! Huna zer duten kondatu: ENBATA hori Español batzuek jalia da. Nahi dute hemengo Euskaldun zenbeiten laguntzarekin, Franco hemen sar arazi, eta haren politika hemen ezarri. ENBATA pasatzen bada, Darraidou medikuak kenduko ditu zahar-sos, alokazioe eta “*securité sociale*” guziak. Espainiako miseria, langabe, esklabotasuna hunat hedatuko dira. Gero, Hazparden ez da sartuko industria berririk, ez baitugu subventionen hoitarik izanen deusen muntatzeko (39).*”

Darraidou zen Hazparne aldeko Kontseilari Nagusia.

Uste ez den lekuan hatxemaiten ziren abertzaleak: Lapurdiko Jatsun apez etxea inkantean salgai emanik, *Gertakari ahalgegarria* artikulua idatzi zuen norbeitek. “*Abertzale bat*” izenpetzen zuenak bere kekuaren berri eman zuen, titulu hori bera beretuz: *Jatsuarrek, beren jakinean, beren nahitarat, kanpotiar bat buruzagi hautatu dute (...)* Eskual Herria Kanpotiarrek galduko, segurki. *Bainan maleruski, Eskualdunen laguntzarekin dute ehortziko. Eskualdunek eman bozeri esker. Hori ere gertakari bat miresgarria, edo ahalgegarria (40).*”

Arrasateko kooperatibak

Jadanik erran dugun bezela, orduan dute hemengo jende gehienek Hegoalde bat bazela deskubritu. Eta bereziki Arrasateko kooperatiben mugimendua. Gazte bidaien helburu bilakatu zen Arrasate. Mito bat. Behin 42 ixtudiant gazte izan ziren “*Ulgor*” kooperatibaren bisitatzen. Manex Pagolak kondatu zuen *HERRIA*n nola harriturik itzuli ziren han ikusiaz: lana ausarki, ongi pagatua, lantegi puntakoa... (41)

(39) Hazparneko bozemaile baten gogoetak. 1965.IV.1

(40) Gertakari miresgarriak Jatsun. Abertzale bat.1962.IX.13

(41) 42 Ixtudiant ikuska. P.J. 1965.V.6

“Maite Egia” izenpetzen zuen batek idatzi zuen, bere herrian ezagutzen zituela honara sehi etorri eta hemen ezkondu ziren Hegoaldekoak. Zer pasatu zen bada artean: *Sinets ahal bada! Nago Frankoren gobernamentuak ere ba ote duen zerbait onik* (42)!

Sua piztua zen. Bi ihardespren izanen zituen frango bipilak, bainan errepostu egileak paradaz baliatzen ziren hegoaldea hobeki ezagutarazteko hementxo irakurleei (43).

Eta handik bizpahiru hilabeteren buruan, Manex Pagolak, gazteak gomitatzen zituen Arantzazurat (44) eta bidaia egiten 26 gaztekin, egundainokotan Arrasaten gelditzen zirela. Ondotik Donazarreko 26 (45).

Beste behin Irisarriko 55 gazte ziren joan Iruña alderat aldi hontan (46), Urepelekoak Loiola eta Zarautzerat (47), bai eta Hazparne itzuliko 140 bat, Enbata zirela eta ez zirela, hor ere kalapitak izan baitziren HERRIAN (48).

Piarres Larzabalek kondatu zuen ere, ez gaztek, bainan Baionako Kometzio Ganberako buru, ekonomilari eta bertze zenbeitetik zituztela bisitatu hiru kooperatiba (49).

Bidaia horien garantzia ikusteko, oroitu behar da garai haietan gaztek ez zutela beribilik berak joateko eskuin eta ezker: Hegoaldera joaitea zinezko espedizioa zen.

Horra hor, Lafittek Herrian agertu zituen abertzaleen artikuluetarik jasta. Dakizuen bezela, apezek ez baitute politikarik egin behar, besten gain utzi du lan hori.

Eta berriz errateko, *ENBATA*k baino irakurle gehiago zuen *HERRIA*k. Biziki gehiago. *ENBATA* kaseta irakurtzen ez zutenak. Bana beste astean bi artikulu agertu dituzte hor *ENBATA*koek, *HERRIA* gabe hunkiko ez zituzten irakurleentzat. Hilabeteaz zortzi artikulu erran behar genuke, hilabeteaz behin agertzen zen *ENBATA*rekin konparatzeko. Gainera eztabadak baziren akort ez zirenekin.

Ageri da *HERRIA*rekin zer laguntza ekarri dien Lafittek orduko abertzaleei, berak ohartu ez badira ere.

(42) 42 ixtudianter zonbeit galde. Maite Egia. 1965.V.20

(43) Maite Egia. Ez Maite Gezurra. 1965.VI.3

Maite Egia errepostu. MD. 1965.VI.10

(44) Gurekin nor Arantzazura? M.P. 1965.VII.8

(45) 26 gazte ikuska. P.M. 1965.IX.2

(46) Irisartarrak piaiaz mugaz bestaldean. Han zen bat. 1966.VI.30

(47) Urepele. Piaia ederra. 1967.VI.22

(48) Hazparne aldeko gazteak kurri. 1967.XI.9

Hegoa eta Enbata. R Camblong. 1967.XI.16

R. Camblongi errepostu. JP Mendiboure eta M. Dubois. 1967.XI.23

(49) Arrasaten izan gira. Kostatarra 1966.XI.24